

PERSONALITATEA LUI NAPOLEON BONAPARTE, RĂZBOAIELE NAPOLEONIENE ȘI ECOUL LOR ÎN PRINCIPATELE ROMÂNE

Violeta-Anca EPURE*

Războaiele ruso-turce sau ruso-austro-turce au readus lumea românească în atenția lumii occidentale. Războaiele napoleoniene au condus la o creștere a interesului Franței pentru Europa de Sud-Est, în general, și pentru Principatele Române, în special, pe fondul declanșării ostilităților cu Rusia. Interesul francez față de Țările Române s-a intensificat la începutul secolului al XIX-lea, Bonaparte realizând importanța acestora ca pioni în rivalitățile dintre marile puteri din zonă¹. În plus, Revoluția Franceză² și evenimentele epocii napoleoniene au lărgit perspectiva românilor despre ei înșiși, dar și despre Europa. Broșuri precum *De la souveraineté du peuple*, apărută la Paris, în 1790, sau *Le Manuel du citoyen*, Paris, 1791, au fost aduse de agenții republicani francezi, iar după 1796 de către consulii francezi din Principate și au circulat la cele mai înalte niveluri ale societății românești, în saloanele boierilor și ale mitropoliților. Grecii sau polonezii care emigraseră acolo au fost propagatorii ideilor revoluționare, iar librării îi aprovizionau pe boieri cu gazete sau cărți despre evenimentele din Franța. Principiul suveranității naționale proclamat de Revoluția Franceză și-a găsit ecou în rândurile boierilor³. Pompiliu Eliade socotea epoca napoleoniană drept începutul unei fericite înrâuriri a civilizației galice asupra „barbariei valahe”⁴.

Succesele lui Napoleon și ideile Revoluției Franceze au fost în măsură să stârneasă entuziasmul unei pături a boierimii românești. Alături de partida rusofilă, a luat naștere și o grupare francofilă, iar domnitorii fanarioți și familiile lor se vor împărți, la rândul lor, în simpatizante ale Parisului sau ale Sankt Petersburgului⁵. Boierimea, în ansamblul ei, a fost sensibilă la

---

* Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava; e-mail: violetaanca@atlas.usv.ro.

¹ Sorel 1929, p. 90; Radu 1982, p. 30-31; Hitchins 1998, p. 61; Bocșan 1994, p. 503; Nouzille 1999, p. 3-36; Turluc 2003, p. 24-25; Șipoș 2005, p. 41.

² Hitchins 1998, p. 167-168; Balan 2009, p. 12.

³ Căndea *et alii* 1966, p. 208-209; Popa 1982, p. 1219; Boicu 2001, p. 24; Balan 2009, p. 12.

⁴ Almaș 1961, p. 65; Pippidi 1971, p. 275; Liu 1984, p. 130.

⁵ Hurmuzaki 1912, p. 966-967 (rapoartele din 22 mai și 1 iunie 1813 adresate de Ledoulx, consulul francez de la București, lui Maret); Iorga 1924, p. 112; Densușianu 1929, p. 91; Scurtu *et alii* 1994, p. 33-34.

fenomenul napoleonian. Boierii valahi și moldoveni sperau să obțină sprijinul lui Bonaparte; se urmărea o consolidare a situației internaționale autonome (dacă nu independente) a Principatelor, dar în același timp, și consolidarea propriei lor poziții. Personalitatea împăratului i-a impresionat pe locuitorii Principatelor; faptele sale au fost consemnate de cronicarii vremii, în timp ce unii români au slujit sub ordinele sale. Era și cazul unui oarecare ofițer Ion Ioachim care a murit sub steagurile lui Napoleon. El ar fi declarat la plecarea: „Mă duc să mor pentru Franța!”⁶.

Atâta vreme cât Bonaparte a fost victorios, consulii francezi au fost respectați atât de către autoritățile ruse, cât și de cele moldovenești sau valahe. Mai mult, el a întreținut o corespondență activă cu pașalele de Ianina, Vidin, și cu rebelul Pasvantoglu. Acest lucru a fost în măsură să atragă atenția autorităților de la Constantinopol, care se temeau de răspândirea „duhului revoltei”. Faptul că statutul reprezentanților diplomați francezi din Principate a fost perceput în strânsă legătură cu evoluția imaginii Franței în raport cu celelalte puteri a reprezentat un lucru obișnuit în epocă. Dacă victoriile lui Napoleon au atras solicitudinea domnilor, după căderea acestuia, chiar și consulii francezi au căzut în dizgrație. Ulterior abdicării împăratului, domnitorul Ion Gheorghe Caragea și-a exprimat ura față de acesta⁷. La 16 iunie 1813, Ledoulx îi scria lui Maret că după victoriile răsunătoare ale armatelor franceze, spiritul public din Valahia revenise de partea învingătorilor, în timp ce partizanii rușilor fuseseră reduși la tăcere. Domnitorul îi arăta semne de prietenie, iar sudiții francezi erau tratați cu mai multă considerație⁸. La 26 iunie 1813, Caragea îl asigura pe Maret de prețuirea și de sentimentele sale profranceze⁹.

Victoria Rusiei asupra Franței a avut drept consecință numeroase presiuni exercitate asupra consulilor francezi în Principate. De exemplu, Ledoulx și Fornetty au primit de la amiralul Ciceagov ordinul să părăsească Țările Române în termen de 24 de ore. Domnitorul Caragea chiar își exprimase nemulțumirea față de Ledoulx, cu care intrase în conflict. Consulul a fost nevoit să ceară pașaportul, gest care echivala cu căderea în dizgrație și incompatibilitate cu postul diplomatic. Andreossy, ambasadorul Franței de la Constantinopol, l-a reintegrat pe Ledoulx împotriva voinței lui Caragea. Conflictul a fost aplanat mai târziu, când în 1816, Talleyrand i-a dat satisfacție domnitorului și l-a înlocuit pe Ledoulx cu Fromont¹⁰.

---

⁶ Berindei 1991b, p. 40-41; Zub 1994, p. 64; Cliveti 2006, p. 29.

⁷ Hurmuzaki 1912, p. 966-968; Oțetea 1932, p. 338; Almaș 1977, p. 42; Ciobanu 1980a, p. 180; Iordăchescu 2003, p. 202-203.

⁸ Hurmuzaki 1912, p. 969.

⁹ *Ibidem*, p. 970.

¹⁰ Hurmuzaki 1913, p. 801; Iordăchescu 2003, p. 202-203; Pippidi 2009, p. 326.

Locuitorii din Principate au intrat în contact cu evenimentele europene și prin intermediul foilor volante care circulau prin orașe și sate: proclamații ale țarului, ale lui Napoleon sau discursuri din Adunarea Națională Franceză¹¹. Ofițeri străini au venit să înroleze voluntari contra trupelor franceze și în Valahia. Atunci când a început campania din Rusia, în Principate au circulat zvonuri contradictorii. Spre exemplu, în 1812, se zvonea la București că generalul Marmont va trece prin oraș cu o armată de 25000 de soldați¹². Știri despre Bonaparte erau difuzate în Valahia de „miniștrii” lui Ipsilanti, contele Belleval și marchizul de Sainte-Aulaire¹³.

Un memoriu francez ...

Raportul *Notes statistiques sur la Pologne Russe, la Moldavie et la Valachie*, redactat de căpitanul adjunct la Statul Major General al Marii Armate, Aubert, conținea 10 pagini, dintre care 7 erau consacrate spațiului românesc. Nicolae Iorga opina că raportul fusese realizat la cererea expresă a lui Napoleon. La finalul textului, apar atât data, cât și locul unde a fost el conceput: Paris, 26 octombrie 1807, urmate mai apoi de semnătura autorului. Este cunoscut faptul că Aubert a făcut parte dintr-o delegație compusă, conform scrierilor unuia dintre membrii săi, Armand Charles Guilleminot, din trei ofițeri francezi și unul rus. Guilleminot deținea funcția de adjutant de comandant și cum era cel mai mare în grad, era și conducătorul misiunii franceze; din delegație mai făceau parte comandantul de escadron Simmer, Aubert și un ofițer rus. Delegația franceză a plecat de la Cartierul General Imperial de la Tilsit, la 11 iulie 1807, pentru a se întâlni cu generalul Michelson, comandantul armatelor rusești aflate în Principate și cu marele vizir, Celebi-Mustafa, care deținea comanda trupelor otomane la Dunărea de Jos. Relatarea lui Aubert începea cu plecarea de la Tilsit și cu drumul care trecea prin Grodno, Kovel, Luck și Camenița. Cu privire la ultima cetate, militarul francez a făcut o serie de considerații de ordin istoric, precum și câteva descrieri despre situația de la acea vreme a orașului. Referitor la realitățile românești, Aubert s-a dovedit a fi un fin observator. Având în vedere interesul acordat fortificațiilor întâlnite, cursurilor de apă, căilor de comunicație de pe uscat, istoricul orădean Sorin Șipoș presupunea că Aubert ar fi fost ofițer de geniu. În privința scopului călătoriei, Aubert nu a făcut în cuprinsul raportului său nicio precizare. În schimb, Guilleminot, ofițerul francez care conducea delegația, consemna că scopul misiunii lor a fost să convingă factorii politici otomani să încheie un armistițiu cu Rusia. Cum era o misiune de maximă importanță pentru Franța, se poate bănui că

---

¹¹ Duțu 1972, p. 143; Pippidi 1999-2000, p. 120-121.

¹² Duțu 1972, p. 144; Mușiu 1970, p. 296-297.

¹³ Duțu 1972, p. 146.

delegații trimiși erau persoane bine pregătite și care prezentau încredere. De subliniat faptul că ei au plecat de la Tilsit la 11 iulie, cu doar câteva zile înainte de a se fi semnat tratatul secret dintre Franța și Rusia. Una din prevederile lui menționa obligația Franței de a-i oferi Turciei medierea pentru restabilirea păcii cu Rusia. Armistițiul turco-rus a fost semnat la Slobozia, la 24 august, iar delegații francezi au jucat un rol important. Este însă interesant că Aubert nu a lăsat nicio informație în raportul său din care să reiasă că a participat personal la discuțiile dintre cele două delegații¹⁴.

Războaiele napoleoniene, precum și personalitatea lui Napoleon Bonaparte s-au bucurat de un interes deosebit în partea europeană a Imperiului Otoman, în general, și în Principatele Române, în special. Pătrunderea ideilor de libertate și egalitate ale Revoluției Franceze, precum și victoriile generalului Bonaparte în Egipt¹⁵, au dus la izbucnirea unor acțiuni antiotomane în rândurile sârbilor, bulgarilor, grecilor și albanezilor. După pacea de la Pressburg, din 1805, când Franța a anexat Veneția, Istria și Dalmația, albanezii și muntenegrenii s-au adresat lui Napoleon. Prin apelurile lor repetate, ei încercau să obțină ajutorul acestuia pentru a-și recăpăta independența sau măcar autonomia. Sârbii, care își începuseră lupta pentru independență din 1804, solicitau ajutor francez atât în lupta antiotomană, cât și împotriva Austriei. În plus, prezența la Vidin a misiunii militare franceze pe lângă Pasvantoglu, pașa răzvrătit împotriva sultanului, a fost recepționată de bulgari drept începutul unei politici franceze active în Peninsula Balcanică. Grecii au privit cu entuziasm desfășurarea campaniei din Egipt și ocuparea insulelor Ionice de către armata franceză. Poetul A. Coray era convins că Grecia va fi eliberată numai cu sprijinul Franței și îi îndemna pe greci să-i primească pe „liberatorii francezi” și să se înroleze ca voluntari în armata franceză care lupta în Egipt. El afirma că „dacă avem ca salvatori ai grecilor pe prietenii libertății, francezii, nu mai avem nevoie de alții”¹⁶.

---

¹⁴ Guilleminot f.a., p. 1. *Apud* Șipoș 2005, p. 42; Emerit 1936, p. 190-191.

¹⁵ Mai mult decât atât, campania lui Napoleon în Egipt a prilejuit apariția unei mode „orientale”, care a caracterizat mai ales arta franceză de la începutul secolului al XIX-lea și care va dura aproape întreg veacul (Spânu 2002, p. 96; Oprescu 1926, p. 5).

¹⁶ Cassi 1919, p. 38-39; Iorga 1944, p. 224; Camariano 1946, p. 20; Pirenne 1961, p. 33; Soboul 1962, p. 479-481; Vîrtosu 1965, p. 403; Șerban 1967, p. 293-294; Eliade 1982, p. 196-198. Interesantă este poziția călugărului Vitalie de la Neamț, care scria despre evenimentele desfășurate în Franța: „acest neîndumnezăit Bunăparte (să-i zicem *rea parti*) s-au unit cu cei mai mulți ucenici răi ai lui Voltir și neîndumnezăit săvârșindu-se și-au omorât pre drept împăratul lor” (Bodin 1945, p. 141; Corfus 1945, p. 223; Mușiu 1970, p. 297; Dușu 1972, p. 146-147; Berindei 1997, p. 101; Barbier 2010, p. 31; vezi și Ciobanu 1996, p. 155-156).

Delegați, memorii și petiții

Boierii moldoveni și valahi, care-și puseseră până atunci toate speranțele de eliberare națională în Rusia și care adoptaseră limba, cultura și civilizația franceză într-o vreme în care influența Franței și a Angliei erau în creștere la Constantinopol și în sud-estul Europei, au început să se orienteze spre Occident și în special, spre Franța¹⁷. Domnii Scarlat Callimachi și Alexandru Suțu au purtat o bogată corespondență cu Napoleon Bonaparte; în 1802, boierii cu sentimente francofile, printre care se regăseau și Barbu Văcărescu, Grigore Ghica și Grigore Brâncoveanu, au trimis petiții prin care cereau protecția primului-consul. Cum nu au primit niciun răspuns din partea acestuia, ei s-au reorientat către împăratul Austriei, solicitând în calitate de „reprezentanți ai națiunii valahe” „să fie eliberați de jugul tiraniei, al opresorilor barbari ai umanității”¹⁸; la Paris au fost trimiși boierii Iordache Catargi și Nicolae Dudescu cu misiunea de a cere protecția împăratului francez. De altfel, caracterul de limbă diplomatică în Europa secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, a determinat alegerea limbii franceze pentru redactarea memoriilor boierilor moldoveni și valahi către curțile europene vreme de mai bine de un sfert de veac, de la 1775 și până la Napoleon¹⁹.

După lovitura de stat de la 18 Brumar și mai cu seamă după bătălia de la Marengo, „partida națională”²⁰ din Muntenia și-a îndreptat speranțele către Franța. Această partidă boierească era supranumită și „partidul francez”, fiind compusă din marii boieri munteni, printre care vornicii Scarlat Câmpineanu, logofătul Băleanu, Nicolae Dudescu, Grigore Ghica, banii Văcărescu și Dumitru Ghica. I-au atras de partea lor și pe câțiva boieri moldoveni, care doreau independența principatului lor, ca Sturdza, Catargi și Beldiman. Ultimul era șeful partidului. Boierii scoși chiar și „pentru o clipă [...] din trândăvia lor, din amorțeala lor intelectuală, din relele lor deprinderi”²¹, în iarna anului 1800, după o mare reuniune nocturnă la palatul marelui ban Dimitrie Ghica, au decis să-și susțină situația în fața primului-consul. În scopul acesta, l-au trimis la Paris pe boierul Nicolae Dudescu. În doar câțiva ani, și-a pierdut toată averea, care consta mai ales în moșii și case. Scumpetea vieții din capitala franceză, precum și pasiunea sa pentru lux l-au costat toți banii gheață. La scurtă vreme, proprietățile sale au ajuns pe mâna creditorilor. A fost trimis la Paris, în căutarea lui, tânărul boier

---

¹⁷ Iorga 1932, p. 129-130; Pippidi 1980, p. 345; Teodor 1984, p. 215; Vlad 1984, p. 75; Djuvara 1999, p. 181; Ioniță 2007, p. 49.

¹⁸ Iorga 1932, p. 129; Șerban 1967, p. 294; Mihordea 1970, p. 59; Teodor 1984, p. 226; Hitchins 1998, p. 77.

¹⁹ Iorga 1927a, p. 91; Iorga 1932, p. 130; Georgescu 1970, p. 81; Teodor 1980, p. 136; Teodor 1984, p. 330; Berindei 1991a, p. 382-383.

²⁰ Eliade 1982, p. 192; Jewsbury 2003, p. 33.

²¹ Almaș 1961, p. 65-84; Eliade 1982, p. 203; vezi și Dimitrescu f.a.

Golescu. Acesta povestea că odată sosit acolo cu trăsurile pline de provizii, cu arnăuții și țiganii lui, Dudescu a ajuns celebru pentru risipă. Suita sa de 30 de arnăuți cu cai, ale căror haine de postav roșu și harnașamente erau brodate cu fir de aur, îl eclipsa prin pompă chiar și pe Napoleon. A atras de partea sa mai multe persoane importante din anturajul acestuia: doamna de Staël, doamna Récamier și generalul Poniatowski. Se zvonea chiar că ultimul își luase angajamentul de a-l convinge pe însuși Bonaparte să treacă prin Principate dacă Franța avea să atace Rusia. Boierul Dudescu era supranumit „Nebunul”. Se spune că la mijlocul verii 1801, ar fi presărat pe Champs-Elysées o mare cantitate de zahăr glasat, pentru care angajase mai mulți cofetari și patiseri, și ar fi invitat nobilimea franceză la o plimbare cu sania. Oferea mari banchete, la care doamnele găseau întotdeauna ascunsă, sub șervetul lor, câte o bijuterie. Risipa l-a costat în câțiva ani toate proprietățile²².

În anul 1802, boierii munteni pribegi în Transilvania din cauza incursiunilor rebelilor de la Vidin, au dus o adevărată campanie de cereri la curțile europene. Una îi era adresată primului-consul; petiția i-a parvenit prin intermediul ambasadorului Franței de la Viena, Champagny²³. Cererile lor s-au păstrat doar sub formă rezumativă, în raportul lui Ruffin adresat lui Champagny; „durerile noastre”, scriau boierii, „sunt atât de cunoscute Excelenței Voastre, pentru a aprecia urgența, siguranța și secretul pe care-l cere importanța acestei scrisori”²⁴. Raportul lui Ruffin sublinia că boierii cereau „ca tributul să fie redus la cifra pe care Muntenia o plătea, când de bună voie s-a închinat Porții”; boierii mai cereau „protecția primului-consul împotriva tâlhăriilor [...] turcești” și ca țările lor „să se constituie în republici”. Bonaparte nu a înțeles mare lucru din cererea boierilor și se spune că i-ar fi răspuns repezit și cu dispreț lui Champagny: „Să se scrie acestor inși să mă facă să înțeleg ce aș putea face pentru ei”. Existența cererilor muntene este atestată și de hatișeriful din 1802, care pomenește că s-a primit „grecesc și turcesc arz mahzar din partea celor din Țara Românească [...] cu cuprindere că au pățimit asupra și necazuri”²⁵.

²² Iorga 1927b, p. 46. *Apud* Calistru 2003, p. 49; Șerban 1967, p. 294-295; Duțu 1972, p. 147; Berindei 1979, p. 406; Eliade 1982, p. 193; Djuvara 1995, p. 285, 344; Ghika 2008, p. 44-45.

²³ Hurmuzaki 1885, p. 228; Alexandrescu-Dersca 1958, p. 111; Georgescu 1970, p. 44; Eliade 1982, p. 204; Cernovodeanu, Edroiu 2002, p. 491-492; Ghika 2008, p. 48.

²⁴ Hurmuzaki 1885, p. 226; Vîrtosu 1947, p. 31; Ionescu 1956, p. 39-40, 48-49; Georgescu 1970, p. 44; Cornea 1972, p. 36-37; Berindei 1979, p. 406.

²⁵ Hurmuzaki 1885, p. 228; Sturdza 1900, p. 252-253; Iorga 1934, p. 86; Vîrtosu 1947, p. 31; Ionescu 1956, p. 39, 49-50; Almaș 1961, p. 67; Georgescu 1970, p. 44-45; Liu 1972, p. 581-582; Eliade 1982, p. 194, 214; Berindei 1997, p. 105; Oncescu 2007, p. 23.

Boierii moldoveni, în frunte cu logofătul Dumitrachi I. Sturdza, au întocmit în același an proiectul de organizare a unei „republici aristodemocraticești”²⁶, după exemplul Franței republicane. Silită de nevoile interne și pătrunsă de spiritul Revoluției Franceze, boierimea din Principate a încercat să ducă o activitate reformatoare, menită să îndrepte relele ce loveau în interesele țării, dar și în ale lor. Ei denunțau abuzurile turcilor, crescute simțitor după pacea de la Iași și cereau eliberarea de sub jugul turcesc sau cel puțin, ca turcii să fie obligați să respecte vechile privilegii, reducerea tributului și oaste pământeană²⁷. De inspirație occidentală, franceză, proiectul prevedea ideea separației puterilor, prin înlocuirea domnitorului prin trei divanuri „oarecum independente”²⁸. În „Divanul de jos” intrau „deputații cei trimiși din țară, ce închipuiesc icoana unui norod deplin slobod”²⁹, aleși pe baza unui sistem electoral etapizat, care ar fi trebuit să se întrunească o dată la șase luni. Puterea efectivă o deținea „Divanul cel mare”, compus din 15 membri, echivalentul unui veritabil guvern. „Divanul pravilnicesc” era compus din 15 boieri mari, aleși pe viață, cărora li se cerea să aibă „o deplină știință de partea pravilnicească”³⁰.

Boierii din „partida națională”³¹, formată și condusă de marele ban Dimitrie Ghica³², care nu emigraseră în Transilvania, intenționau să se strămute cu averile și familiile în Franța. Boierul Dimitrie Ghica era permanent persecutat de Constantin Ipsilanti. A fost înlăturat din toate

---

²⁶ Iuliu C. Ciubotaru și N. A. Ursu au emis ipoteza că proiectul de republică „aristodemocraticească” s-ar situa din punct de vedere cronologic nu la 1802, ci în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea. Conform acelorași autori, proiectul nu ar fi fost opera marelui boier moldovean Dimitrie Sturdza, ci a munteanului Ioan Cantacuzino. Dan Berindei este de părere că întocmirea sa nu ar fi putut avea loc la mijlocul secolului al XVIII-lea, când Ioan Cantacuzino se afla la Iași. Redactarea sa ar putea fi mai degrabă legată, în opinia cercetătorului menționat, de izbucnirea și desfășurarea războiului ruso-austro-turc din 1787-1792 și de prima fază a revoluției (Ciubotaru, Ursu 1987, p. 181-186, 190-196; Berindei 1997, p. 101-102).

²⁷ Vîrtosu 1947, p. 29, 402; Ionescu 1956, p. 39-40; Dușu 1966, p. 922; Berindei 1979, p. 406; Berindei 1997, p. 101.

²⁸ Vîrtosu 1947, p. 23; Platon 1996, p. 15; Berindei 1997, p. 102.

²⁹ Vîrtosu 1947, p. 26.

³⁰ *Ibidem*, p. 36.

³¹ După „stingerea nădejdiilor lor în Franța”, boierii din partida națională au revenit la vechea lor stare de inerție, „s-au întors la viața lor obscură, fără relief, fără aspirații și nu s-au mai gândit decât la micile lor interese de moment”. Pompiliu Eliade consemna că „dacă Franța nu le mai putea veni țărilor lor în ajutor, dacă tot trebuia să fie hărăziți între Turcia și Rusia, atunci mai bine rămâneau legați de Turcia, care deja stăpânea Principatele și de care influența franceză îi apropiase o clipă”. Partida franceză s-a scindat, iar boierii care fuseseră membrii ei au format „partida turcească”. Boierul Filipescu, șeful partidei turcești, a primit misiunea de a redacta o asigurare de credință față de Turcia (Eliade 1982, p. 203-204).

³² Ghika 2008, p. 29.

funcțiile și vegheat cu strictețe. Abia prin 1803, Ghica, profitând de trecerea generalului Brune prin București, a reușit să-i trimită lui Napoleon o scrisoare³³.

Printre hârtiile din arhiva napoleoniană, aflate la Arhivele Naționale din Paris, s-a descoperit și un memoriu în limba franceză nesemnat și nedatat, purtând însă, adăugate ulterior, de altă mână, cu altă cerneală, cuvintele: „Moldavie, Valachie, octobre, 1807”³⁴. După o serie de considerații de ordin istoric³⁵, memoriul sublinia starea gravă a celor două Principate, cârmuite „nu [...] de oameni, ci de vulturi, de harpii nesățioase, tirani care vin din Fanar și din Pera în aceste țări române, ajunse pământ al făgăduinței de îmbogățire rapidă”. Astfel înjosiți, românii făceau apel la „popoarele Italiei și Franței, la Napoleon însuși, spre a fi salvați de la pieire”³⁶. Românii cereau să fie ajutați să se ridice la rangul de națiune liberă și independentă. Era necesar, pentru început, ca ambele Principate să aibă aceeași cârmuire și suveranitate, fie sub denumirea de *Dacia*, fie sub cea de *Valahia Mare*. În sprijinul acelei uniri, autorii memoriului aduceau argumente de ordin geografic, legislativ și de limbă. În plus, sub o „guvernare omenească”, populația lor ar fi crescut. Protectoratul nu era o soluție, ci garanția formală a Marilor Puteri pentru suveranitatea celor două Principate unite.

Memoriul mai punea și problema formei de conducere: se cerea un suveran de origine franceză sau italiană. În viziunea autorilor memoriului, francezii și italienii erau singurii capabili să asigure o bună guvernare, să fie promotorii unui regim democratic, reprezentativ, pe care ei îl numeau „creator”: „la aceștia, luminile legislației, sentimentele de onoare, de probitate în educație sunt excelente. Ei sunt singurii în Europa care au un

---

³³ Eliade 1982, p. 193-194, 197; Ghica 2008, p. 49; Gane f.a., p. 9.

³⁴ Memoriul, cu ștersături, îndreptări și cuvinte adăugate printre rânduri, prezintă și o serie de greșeli de limbă și ortografie, iar din cuprins reiese că ar fi fost scris de catolicii din Moldova (Virtosu 1947, p. 403, 411; Liu 1972, p. 582).

³⁵ Memoriul consemna că ambele Principate au alcătuit împreună cea mai mare parte din Dacia. Columna lui Traian de la Roma exemplifica orgoliul cuceritorilor romani, dar și curajul cu care dacii au luptat împotriva soldaților împăratului Traian. După războaiele daco-romane, Dacia a fost colonizată de romani, iar după retragerea aureliană, au urmat neamurile migratoare: gepizi, cumani, pecenegi și bulgari. La multă vreme după întemeierea celor două Principate, Moldova și Valahia, ele au ajuns tributare turcilor, aflați la apogeul puterii lor. Memoriul conținea și o descriere a ceremonialului de investitură a domnilor moldoveni și munteni la Constantinopol. Se specifica că erau singurii supuși otomani care aveau dreptul să treacă pe străzile capitalei otomane cu alai (Virtosu 1947, p. 403-404, 411-414; Boicu *et alii* 1980, p. 58).

³⁶ „Creștini ai Europei, mărinimoase popoare ale Italiei și Franței, mărinimos și august Napoleon, veți îngădui, oare, ca sub ochii voștri să se întâmple cea mai mare crimă și ca, la adăpostul laurilor voștri, noi să cădem în cea mai înspăimântătoare sclavie?” (Virtosu 1947, p. 405, 414-415; Boicu *et alii* 1980, p. 58).

guvern blând, pașnic și paternel și care aproape nu se simte”, continuau autorii memoriului. Ei erau dispuși și spre o soluție de compromis: „un alt fel de domn” ar fi fost bun, doar cu condiția să fie ereditar³⁷. Era respinsă de la bun început ideea unei cârmuiri autoritare. Autorii memoriului mergeau chiar mai departe, propunând nici mai mult nici mai puțin decât colonizarea celor două țări reunite cu francezi și italieni³⁸.

Suveranul celor două Principate reunite ar fi trebuit să fie de religie catolică. Misiunea sa era aceea de a îndrepta „situația decăzută”³⁹. De fapt, memoriul avea în vedere asigurarea existenței statale, iar pentru a evita cotropiri din partea puternicelor imperii vecine, ele ar fi trebuit să beneficieze de o forță militară care să se impună. Pornind de la deviza *omne malum a aquilone*⁴⁰, autorii memoriului cereau expres ca Principatele Române să nu încapă sub stăpânirea Rusiei țariste, care nu fusese în stare până atunci să asigure fericirea supușilor săi și să dea Țărilor Române o cârmuire „bună, dreaptă și statornică”⁴¹. Memoriul se încheia cu o perorație grandilocventă, menită a câștiga bunăvoința lui Bonaparte⁴².

Emil Vîrtosu opina că memoriul fusese alcătuit cu mult înainte de luna octombrie 1807⁴³, după tratatul de la Tilsit (7 iulie 1807) și înainte de înțelegerea de la Erfurt (22 septembrie 1808). Nu este cunoscut autorul memoriului, cum nu se știe nici cine l-a dus la Paris sau dacă i-a fost

³⁷ Vîrtosu 1947, p. 405, 415-417; Hitchins 1998, p. 175.

³⁸ „Dacă 15000-20000 de persoane pline de aceste idei fericite ar veni să se stabilească între noi, ele ne-ar aduce o schimbare dintre cele mai extraordinare, și în viața socială și în viața morală. În primul rând ar înlătura instabilitatea noastră, prin elaborarea unei constituții adaptate la nevoile noastre și ne-ar conduce, printr-o organizare administrativă încă și mai folositoare”. Memoriul dezvoltă această idee pe linia afinităților de limbă, moravuri, care ar fi inspirat românilor „o activitate deosebită pe drumul gloriei” (Vîrtosu 1947, p. 405-406, 415-416; Cornea 1972, p. 37).

³⁹ „Nu este decât o singură religie sfântă, plină de lumini și de virtuți, cea catolică, în stare să reformeze într-adevăr această oribilă depravare a principiilor morale”. Era o idee arbitrară, nerealistă, care nu ținea seama de specificul celor două Principate (Vîrtosu 1947, p. 406, 416, 418).

⁴⁰ Toate relele vin de la miazănoapte (*ibidem*, p. 406, 419).

⁴¹ Preocupările de ordin național se împloteau cu cele de ordin social. Remarcăm caracterul antifanariot. Se sublinia că moldovenii erau conduși „de vulturi, de monștri nesățioși”. Se concluzionează că „avem tot atâția stăpâni câți boieri; tot atâția tirani câți infernul ne varsă din străduțele din Fanar și din Pera” (*ibidem*, p. 406, 414).

⁴² „Puterea voastră, incomprabile împărat al francezilor, este fără margini, generozitatea voastră fără seamăn! Dacă vorbiți, independența noastră va fi proclamată! Dacă doriți, fericirea noastră va fi asigurată! ... Implorându-vă, ca pe suveranul protector al nostru, am vrea să vă admirăm ca mare mai mult prin bunătate decât prin putere!”. Memoriul se încheia patetic „Veți fi, după Dumnezeu, unic obiect al binecuvântărilor românilor și idolul drag al celei mai scumpe recunoștințe!” (*ibidem*, p. 407, 419-420).

⁴³ *Ibidem*, p. 407.

prezentat lui Bonaparte. Emil Vîrtosu aprecia clasarea lui în „Arhiva împăratului” drept o dovadă a faptului că acesta ar fi luat cunoștință de conținutul lui.

Se pare că demersurile boierilor le erau cunoscute contemporanilor de vreme ce popa Ilie din Butoi, un sat din Oltenia, însemna pe ultimele file ale unui *Tetraevanghel* știrea pe care probabil o aflase de la mitropolitul Dositei Filiti: „tot în anul 1807, boierii de neam grec iscălit-au cu mitropolitul scrisori către Napolionul Franțului, ca să-i ia supt oblăduirea lor, fiind pravoslavnici ca și ei”⁴⁴.

Totuși, unii dintre boieri care „au persistat în visurile lor”, l-au delegat pe boierul Ion Ghica să meargă să-l întâlnească pe Napoleon în Spania, unde acesta se găsea la sfârșitul anului 1807, pentru a-i înmâna o petiție. Din păcate, misiunea lui Ion Ghica nu s-a bucurat de mai mult succes decât aceea a boierului Dudescu. Ghica a fost arestat ca suspect la Gap și după ce a făcut trei luni de închisoare, a fost expulzat de pe teritoriul francez⁴⁵.

Alte căi de răspândire și receptare a știrilor despre epopeea napoleoniană în Țările Române

Ecolul războaielor napoleoniene s-a răsfrânt asupra tuturor claselor și categoriilor sociale. Știrile cu privire la aceste evenimente s-au răspândit prin mijloace dintre cele mai variate: presă, manifeste, broșuri, cărți, corespondență oficială și particulară și manuscrise. În lipsa unor periodice în limba română, atât în Moldova, cât și în Valahia și Transilvania au circulat ziare tipărite în limbile italiană⁴⁶, germană⁴⁷, franceză⁴⁸ și greacă⁴⁹. Despre existența și circulația ziarelor și „gazeturilor” în Valahia se regăsesc mențiuni și la Dionisie Eclesiarhul, Zilot Românul și Naum Râmniceanu, în cronicile cărora se face referire și la războaiele napoleoniene. Periodicele respective⁵⁰ erau procurate prin intermediul negustorilor din Sibiu sau Brașov, care

---

⁴⁴ Hurmuzaki 1912, p. 722; Vîrtosu 1947, p. 408.

⁴⁵ Pompiliu Eliade consemna că „așa s-au prăbușit pentru a doua oară speranțele pe care cei câțiva membri ai «partidei naționale» române de la acea dată timpurie și le pusese în Franța” (Eliade 1982, p. 204).

⁴⁶ *Notizie del Mondo, Il Redattore italiano* (Șerban 1967, p. 295).

⁴⁷ Din Austria - *Journal de Francfort, Gazette de Vienne, Ofenerzeitung, Die Fliegende Post* (Hurmuzaki 1912, p. 690; Lebel 1955, p. 299; Șerban 1967, p. 295-296).

⁴⁸ *Journal encyclopédique, Le Journal Littéraire, L'Almanach des Dames, Le Mercure de France* (Șerban 1967, p. 295).

⁴⁹ *Loghias Ermes, Telegraful grecesc* (1812). Mai soseau ziare și din Anglia, din Olanda sau din statele germane, precum *Le Courier de Londres, Gazeta din Altona, Gazeta din Köln, Gazette d'Utrecht, Gazeta din Aachen* (Hurmuzaki 1885, p. 296; Hurmuzaki 1912, p. 656; Iorga 1922, p. 13, 19-20, 22-23; Șerban 1967, p. 296).

⁵⁰ Șerban 1967, p. 296. De altfel, Napoleon Bonaparte a fost „primul străin despre care cronicarii țării au vorbit pe larg” (Eliade 1982, p. 213).

întrețineau legături cu Apusul, prin poșta austriacă sau rusească, dar și prin mijlocirea agenților consulari străini stabiliți în București sau Iași. Interesul pentru presa străină era mare în Principate. La 1803, boierul oltean Barbu Știrbei își exprima nemulțumirea și neliniștea cu privire la soarta gazetelor sale într-o scrisoare adresată negustorului din Sibiu, Constantin Hagi Pop: boierul consemna în epistola sa că nu primise ziarele „și pe acest an” și că „tuturor le vine, numai ale mele s-au oprit”⁵¹.

Manifestele și foile volante, majoritatea tipărite în românește, au circulat cu mai multă ușurință⁵² și au făcut referire mai cu seamă la ultima perioadă a războaielor napoleoniene, după campania din Rusia, când prăbușirea imperiului francez părea iminentă. Dionisie Eclesiarhul a reprodus în cronica sa proclamația țarului Rusiei, Alexandru I, din 1814, adresată populației din Paris. Mărturie mai stau și alte trei manifeste descoperite la mănăstirea Neamț, alături de copia unui hrisov al lui Scarlat Callimachi din 25 aprilie 1814, copiate probabil de un călugăr de acolo. Unul dintre acele manifeste făcea referire la întoarcerea trupelor aliate la Paris, un altul - la cuvântarea țarului Alexandru I în capitala franceză, la 31 martie 1814, iar ultimul - la decretul dat de Senatul francez pentru detronarea lui Bonaparte⁵³.

Revoluția Franceză și epoca napoleoniană au dus la o creștere a interesului și a curiozității boierilor români pentru cărțile franceze, fapt care nu a trecut neobservat de către agenții diplomatici acreditați în Principate. Ei semnalau cu îngrijorare progresele neîncetate ale „duhului iacobin”, sub

---

⁵¹ Șerban 1967, p. 296.

⁵² Menționăm că în Transilvania au circulat manifeste ale guvernului de la Viena care înștiințau populația despre atrocitățile săvârșite de trupele franceze pe teritoriul austriac. Într-un manifest din 1799, se descria în detaliu cum trupele lui Napoleon Bonaparte jefuiau locuitorii din regiunea Tirol, distrugând gospodăriile și ogoarele. Exagerate, acele știri aveau drept scop să trezească în conștiința populației transilvănene antipatia și chiar ura împotriva armatelor franceze (Bulat 1928, p. 177; Șerban 1967, p. 296). Începând din 1805, dată la care expira privilegiul populației românești din Bucovina de a fi scutită de recrutare, populația din acea provincie a fost nevoită să procure ostași armatei austriece, care lupta împotriva Franței napoleoniene. Recrutările au provocat răscoale țărănești și fuga a câtorva mii de locuitori peste graniță, în Moldova, după ce-și incendiaseră casele. În 1809, din Bucovina au fost recrutați soldați pentru formarea unui contingent. Într-un manifest din 1813 semnat de guvernatorul Galiției, se arăta necesitatea constituirii a trei batalioane și a unei divizii de rezervă formată din bucovineni. Autorul manifestului menționa, printre altele, distrugerile făcute de armatele franceze în Rusia, unde „au năvălit până la Moscova”, unde au prădat și profanat biserici, au jefuit orașe, iar Napoleon și-a însemnat pașii „cu sânge și stricăciuni”. În 1814, cu prilejul unor noi recrutări, la cererea consulului austriac, domnul Moldovei a instituit o pază severă la graniță în ținuturile Suceava, Botoșani, Dorohoi și Herța (Hurmuzaki 1912, p. 170, 683, 685; Hurmuzaki 1938, p. 264-266; Hurmuzaki 1940, p. 142-143, 146-147; Șerban 1967, p. 297, 300).

⁵³ Șerban 1967, p. 298.

influența căruia boierii citeau cu aviditate „cărți pline de cele mai vinovate maxime revoluționare, de modă nouă”: *Histoire de la Convocation et des Elections aux Etats Généraux en 1784, Histoire politique de la Révolution en France, Lettres sur la Souveraineté du Peuple, Discours de Mirabeau, Manuel du Citoyen*. Sensibili la preferințele și cerințele protipendadei, negustorii și librării aduceau cu ei sau făceau comenzi pentru cărți, broșuri care circulau în Europa vremii și care făceau referire la evenimentele din Franța acelor timpuri⁵⁴.

Relatări mai ample cu privire la desfășurarea războaielor napoleoniene se regăsesc în filele broșurilor și cărților tipărite, provenind din ambele tabere beligerante. Ele serveau ca material de propagandă și agitație și erau difuzate mai ales prin mijlocirea reprezentanților diplomați acreditați în capitalele celor două Principate. În preajma semnării păcii de la Tilsit, guvernul francez a tipărit la Paris, la imprimeria Giguët et Michaut, o broșură numită *Politica și încălcările Rusiei față de Turcia și Principatele Române*, pe care a difuzat-o la Constantinopol, și mai apoi la București. Franța urmărea prin intermediul acelei broșuri să mențină alianța cu Turcia și să împiedice încheierea păcii dintre Rusia și Turcia. La câțiva ani, politica externă a Franței a fost discreditată în fața opiniei publice din Moldova și Valahia prin tipărirea la Londra a două broșuri: *Campania în Portugalia din 1810 și 1811 și Urmările campaniei din Portugalia*, care conțineau știri false despre campaniile din Spania și din Portugalia. Se pare că ambele broșuri au pătruns în Țările Române venind de la Sankt Petersburg în primele luni ale lui 1812 și au fost difuzate mai ales la București, unde aveau loc tratativele de pace dintre Rusia și Turcia. Ledoulx, consulul francez din capitala valahă, relatează că asemenea broșuri se citeau în „casele mari” din București și erau tipărite în limba franceză⁵⁵.

În 1814-1815, atât în Valahia și Moldova, cât și în Transilvania au circulat o serie de broșuri tipărite în românește la „Crăiasca tipografie” de la Buda⁵⁶. Bucurându-se de o largă circulație⁵⁷, lucrările respective cuprindeau informații despre viața lui Napoleon, războaiele duse de el, mai cu seamă campania din Rusia, dar și cele din 1813, încheiate în 1814 cu capitularea Parisului, exilul lui după prima și a doua abdicare. Alcătuite pe înțelesul oamenilor de rând, aceste tipăriri impresionează prin bogăția amănuntelor și prin conținutul lor atractiv. Dionisie Eclesiarhul și Zilot Românul menționau că boierul Barbu Știrbei solicita acele tipăriri, fiind foarte interesat de *Viața împăratului Bonaparte*. Tipărite cu permisiunea guvernului

⁵⁴ Hurmuzaki 1922, p. 815-816; Lebel 1955, p. 235-236; Boicu 1975, p. 51-52; Ciobanu 1980b, p. 151-153; Platon 1981, p. 204.

⁵⁵ Hurmuzaki 1885, p. 436; Șerban 1967, p. 298; Eliade 1982, p. 202-203.

⁵⁶ Hurmuzaki 1912, p. 937; Șerban 1967, p. 299.

⁵⁷ Șerban 1967, p. 299.

austriac, ele ilustrau de obicei punctul de vedere al adversarilor împăratului. Se întâmpla adeseori ca informațiile relative la succesele armatei franceze să fie minimalizate sau interpretate greșit, iar victoriile armatelor aliate cu mult exagerate. Se urmărea crearea unui climat politic și diplomatic ostil Franței în Principatele Române⁵⁸.

În plus, din Moldova și Țara Românească erau trimise în Austria, pentru aprovizionarea armatelor coalizate ce luptau împotriva lui Bonaparte, mari cantități de cereale⁵⁹, în timp ce din Bucovina, Banat și Transilvania luau drumul Vienei vite, cereale, furaje și cai⁶⁰.

Oameni, percepții, imagini ...

În ciuda propagandei antinapoleoniene desfășurată în Țările Române, majoritatea populației se afla sub influența ideilor Revoluției Franceze, iar Bonaparte s-a bucurat de simpatie. El era socotit de oamenii de rând drept un eliberator. Dovadă stau versurile și poemele care au avut o largă circulație în întreg spațiul românesc în vremea când el a fost prim-consul sau împărat. După a doua abdicare din 1815, poemul anonim *Cântecul lui Bonaparte* sau *Versul lui Bonaparte* a circulat în numeroase variante în Transilvania, dar și în Moldova, la Pașcani, Bârlad și Huși, până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea⁶¹.

La București și Iași, negustorii greci care străbăteau toată Europa manifestau simpatie pentru ideile Revoluției Franceze și pentru Franța, antrenându-i și pe tinerii boieri români. Se pare că în orașele mai mari, evenimentele din Europa erau discutate, comentate și interpretate atât de boieri⁶², clerici, cât și de oamenii de rând. Într-o scrisoare de afaceri din anul

---

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Hurmuzaki 1938, p. 195; Șerban 1967, p. 301.

⁶⁰ Hurmuzaki 1938, p. 197, 542, 602; Șerban 1967, p. 301. În plus, Anglia importa pe la 1805 din Valahia zeci de mii de ocale de carne sărată pentru flota sa din Mediterana, iar din Moldova - porci (Hurmuzaki 1885, p. 307-309, 313; Hurmuzaki 1912, p. 682-683, 685; Hurmuzaki 1938, p. 207; Șerban 1967, p. 301). Tot la 1805, din Moldova se trimiteau provizii pentru armata rusă, în timp ce Transilvania aproviziona Viena și Boemia cu cereale (Hurmuzaki 1938, p. 277; Lebel 1955, p. 105; Șerban 1967, p. 301).

⁶¹ Șerban 1967, p. 301.

⁶² Iorga 1906, p. 8; Bulat 1935a, p. 12-16. *Apud* Șerban 1967, p. 305. Despre impresia pe care personalitatea lui Napoleon Bonaparte o lăsase asupra boierilor munteni și moldoveni, Pompiliu Eliade scria: „A fost timp de mai bine de cincisprezece ani subiectul celor mai serioase discuții ale marilor boieri; în saloanele lor și în cercurile pe care le formau în vestibulul palatului, printre conversațiile lor fără sfârșit despre cutare bucată de pământ, despre cutare femeie din oraș, despre cutare post și printre toate clevetirile lor, numele său ocupa un loc din ce în ce mai mare, în dauna tuturor nimicurilor. Nici chiar dușmanii săi nu au vrut să creadă în apusul definitiv al stelei sale”. Fără să știe, împăratul francez a acționat „prin simpla sa prezență în lume, asupra imaginației, asupra gândirii și asupra atitudinii

1807 adresată căminarului Ioniță Bașotă, serdarul Iordache adăuga la final o știre de ultimă oră: „muscalii au luat Varșavul, pe franțuzi i-au prăpădit, precum spun”. Printr-o epistolă adresată negustorului Constantin Hagi Pop din Sibiu, clucerul Constantin Otetelișanu se interesa de pacea de la Tilsit și de unele zvonuri conform cărora „Bonaparte ar fi dat Rusiei cele două țări românești, Moldova și Țara Românească”. La 1809, ispravnicul ținutului Herta, Constantin Hurmuzaki, trimitea la Vistierie câteva știri despre operațiunile militare ale armatelor austriece și franceze în Galiția, pe care le-ar fi aflat de la negustorii veniți din acele părți. La București și Iași, vestea evadării împăratului din insula Elba și revenirea lui în Franța a făcut o puternică impresie în rândul populației, mai cu seamă în rândurile acelor care încă mai sperau la un sprijin direct din partea acestuia pentru eliberarea de sub stăpânirea turcească. În Transilvania, el era privit de unii din exponenții burgheziei locale drept eliberatorul lor de sub stăpânirea austriacă. Încurajați de victoriile armatei franceze, unii chiar se manifestau față de împotriva guvernului austriac. În 1815, întoarcerea lui Bonaparte din insula Elba în Franța a fost salută de Gheorghe Lazăr în grădina publică din Sibiu prin strigătul „Trăiască Napoleon”. Din cauza acelu gest, după bătălia de la Waterloo, a fost nevoit să se refugieze în Valahia⁶³.

Consulul francez de la Iași, Charles Frédéric Reinhard, consemna la 1806, atunci când intrarea armatei rusești în Moldova era iminentă, că un tânăr boier moldovean i-ar fi răspuns la întrebarea „ce vor face boierii când vor veni trupele franceze în țară?”, în maniera următoare: „[...] atunci vom fi pentru Napoleon așa cum suntem astăzi pentru Alexandru”. La 1811, boierul moldovean Ioan Balș declara la Viena, la aflarea veștii că reizbucnise războiul, că „la noi, toți se declară pentru propriul lor interes și de partea celui mai puternic”⁶⁴.

Cam în aceeași vreme, Ioan Dobrescu, un cojocar bucureștean consemna în cronică sa informații cu privire la campania din Rusia, la războaiele din 1813-1815. Cum avea acces la numeroase „gazeturi”, Ioan Dobrescu nu s-a mărginit numai la o simplă relatare a evenimentelor; el a încercat să explice cauzele care au dus la izbucnirea acelor războaie. Meșterul bucureștean se arăta împotriva războiului și saluta ridicarea poporului rus la luptă împotriva armatei franceze. Atunci când relata suferințele soldaților francezi în retragere, era cuprins de sentimente umane. Cu privire la campania din Rusia, povestea că la 1813, niște negustori din

---

boierilor și a fost cel dintâi care, fără să vrea și fără să știe, le-a purificat spiritul pentru o clipă, așezând în fața ochilor acest ideal care îi va lumina timp de o clipă: «Patria», «Neatârnairea» (Eliade 1982, p. 213-214).

⁶³ Hurmuzaki 1940, p. 215-216; Virtosu 1947, p. 410; Șerban 1967, p. 304.

⁶⁴ Hurmuzaki 1912, p. 305; Bulat 1935b, p. 181-195. *Apud* Șerban 1967, p. 305.

București au mers „cu cheltuială împărătească” să se convingă la fața locului de mulțimea soldaților francezi „înghețați de ger”⁶⁵.

Vremea schimbărilor

După bătălia de la Waterloo, domnitorul de la București, Ion Gheorghe Caragea a ordonat ca un manechin să fie îmbrăcat în uniformă de ofițer francez și „în hohotele de râs ale întregii Curți, slugile palatului și l-au aruncat unul altuia ca pe o minge timp de jumătate de oră”. În plus, soția consulului Ledoux a fost insultată în plină stradă. Atunci când Ledoux a cerut să i se prezinte scuze, i s-ar fi răspuns: „Nu mai este ca pe vremea lui Napoleon, acum pot cere să fiți destituit, voi scrie regelui dumneavoastră”. Semne că un nou regim începea puteau fi văzute și la Constantinopol, unde protocolul consacrat de tradiție cerea ca dragomanul Porții să se ridice în picioare la intrarea ambasadorului francez. A doua zi după abdicarea împăratului, dragomanul „a găsit de cuviință să nu se mai scoale” în picioare la intrarea ambasadorului Franței⁶⁶. Alexandru Suțu, care chiar corespondase într-o vreme cu Napoleon, a devenit partizan al rușilor, cu ajutorul cărora va și câștiga tronul Țării Românești la 1818⁶⁷.

Personalitatea lui Bonaparte și evenimentele epocii napoleoniene au fost cunoscute în Principatele Române atât de domni, clerici și boieri, cât și de către oamenii de rând. Protipendada din cele două provincii extracarpatiche a manifestat un vădit interes și, mai mult decât atât, și-a pus speranțele în Franța și în Napoleon, în timp ce oamenii obișnuiți l-au privit cu simpatie. Orientarea boierilor către Franța s-a produs pe fondul situației „revoluționare” din partea europeană a Imperiului Otoman. Pe această linie se înscriu diversele petiții și memorii (conținând planuri și prevederi realizabile, realiste, precum ideea unirii Principatelor sau aceea a separației puterilor în stat, de sorginte occidentală, altele unele de-a dreptul fanteziste, ca ideea trecerii la catolicism sau a colonizării Țărilor Române unite cu francezi și italieni) redactate de boierii valahi și moldoveni, unele păstrate integral, altele doar rezumativ în diferite rapoarte ale diplomaților francezi, precum și trimiterea unor reprezentanți în apusul Europei pentru a susține cauza românilor, precum boierul Dudescu la Paris la 1800, care s-a făcut remarcat prin extravaganțele și risipa sa sau Ion Ghica la 1807, a cărui misiune s-a soldat cu un eșec. Însă ecoul epopeii napoleoniene nu s-a răsfrânt doar la nivelul elitelor, ci s-a răspândit la scara tuturor claselor și categoriilor sociale, pe diverse căi, precum presă, manifeste, broșuri, cărți,

---

⁶⁵ Corfus 1966, p. 343; Șerban 1967, p. 304.

⁶⁶ Eliade 1982, p. 212.

⁶⁷ *Ibidem*.

corespondență oficială sau particulară și manuscrise. Un rol capital în pătrunderea și răspândirea acestora în spațiul românesc l-au jucat negustorii din Sibiu și Brașov, librarii, foarte receptivi și sensibili la cerințele pieței, dar și agenții consulari străini acreditați la București și Iași. Pe lângă presa și publicațiile străine, aparținând ambelor tabere beligerante, ce puteau fi suspectate adeseori de subiectivism și părtinire în prezentarea evenimentelor, o largă răspândire au cunoscut și o serie de manifeste și foi volante tipărite în românește. Primele tipărituri, indiferent de canalul prin care au fost introduse în Principate, au circulat la cele mai înalte niveluri ale societății, în saloanele domnitorilor, boierilor și mitropoliților, în timp ce ideile Revoluției Franceze au găsit acolo numeroși aderenți. Epopeea napoleoniană i-a impresionat pe locuitorii Țărilor Române, în vreme ce faptele sale au fost consemnate de cronicarii vremii. După ce steaua împăratului a apus, asistăm la o schimbare de atitudine atât în privința uzanțelor diplomatice, cât și a tratamentului rezervat consulilor sau sudiților francezi. De altfel, statutul reprezentanților francezi în Principate a evoluat în strânsă legătură cu evoluția imaginii țării lor în raport cu celelalte puteri.

The Figure of Napoleon Bonaparte, the Napoleonic Wars and Their Echo in the Romanian Principalities

(Abstract)

While the Russian-Turkish or Russian-Austrian-Turkish Wars brought the Romanian world to the West's attention, the Napoleonic Wars led to a growing interest of France for South-Eastern Europe in general and the Romanian Principalities in particular, against the backdrop of hostilities outbreak with Russia. The principle of national sovereignty proclaimed by the French Revolution found its echo among boyars who hoped to win the support of the First Consul, Emperor of the French as of 1804, with a view to consolidate the international autonomous status of the Principalities while strengthening their own position as well. We mention in this regard, the preparation of memoranda addressed to Napoleon himself and sending representatives such as Nicolae Dudesco in 1800 or Ion Ghica in 1807, to support their cause in Western Europe.

The perceived status of French diplomatic representatives in the Romanian Principalities stood in close connection with how the image of France evolved in relation with the other powers. While Bonaparte's victories attracted the solicitude of rulers and elite, after his fall, even the French consuls fell in disgrace.

The echo of the Napoleonic Wars redounded upon all social classes and categories and news spread by a variety of means: press, manifestos, brochures, books, official and private correspondence, manuscripts. In the absence of Romanian periodicals, Italian, German, French and Greek newspapers circulated in both Moldavia and Wallachia. Manifestos and pamphlets printed in Romanian circulated much easily, but they were referring mainly to the last period of the Napoleonic Wars, after the Russian campaign, when the fall of the French empire seemed imminent. Despite the anti-Napoleonic propaganda, the Romanian Principalities were largely under the influence of the ideas of the French Revolution and sympathized with Bonaparte. Common people regarded him a

liberator, fact supported by the verses and poems circulating the Romanian space while he was First Consul and Emperor.

Abrevieri bibliografice

- Alexandrescu-Dersca 1958 - M. M. Alexandrescu-Dersca, *Rolul batizerfurilor de privilegii în limitarea obligațiilor către Poartă (1774-1802)*, în *SI*, XI, 1958, 6, p. 101-119.
- Almaș 1961 - Dumitru Almaș, *Politica lui Napoleon I față de Țările Române până la pacea de la Tilsit. Așa cum reiese din corespondența sa*, în *AnUCIPI*, IX, 1961, 16, p. 65-84.
- Almaș 1977 - Dumitru Almaș, *Blocada continentală - 24 noiembrie 1806*, în *SAI*, XXXV-XXXVI, 1977, p. 42-67.
- Balan 2009 - Dinu Balan, *Dimensiunea națională în conduita politică a pașoptiștilor*, în Dumitru Ivănescu, Dumitru Vitcu (coord.), *Toți în unu. Unirea Principatelor la 150 de ani*, Iași, 2009, p. 13-30.
- Barbier 2010 - Frédéric Barbier, *Le Voyage pittoresque de la Grèce et l'histoire européenne (fin XVIII-e-début XIX-e siècle)*, în *Lucrările Simpozionului Internațional Cartea. România. Europa*, ediția a II-a, 20-24 septembrie 2009, *550 de ani de la prima atestare documentară a orașului București*, București, 2010, p. 15-33.
- Berindei 1979 - Dan Berindei, *Legături și convergențe istorice româno-franceze*, în *RI*, XXXII, 1979, 3, p. 405-428.
- Berindei 1991a - Dan Berindei, *La France et le processus de constitution de la Roumanie moderne*, în *RREI*, XXV, 1991, 5-6, p. 382-383.
- Berindei 1991b - Dan Berindei, *Revoluția română din 1821*, București, 1991.
- Berindei 1997 - Dan Berindei, *Revoluția franceză și resurecția românească*, în *Români și Europa în perioadele premodernă și modernă*, București, 1997, p. 96-113.
- Bocșan 1994 - Nicolae Bocșan, *Discursul contrarevoluționar și antinapoleonian în Banat în perioada 1789-1815*, în Gabriel Bădărău, Leonid Boicu, Lucian Nastasă (coord.), *Istoria ca lectură a lumii. Profesorului Alexandru Zub la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Iași, 1994, p. 503-513.
- Bodin 1945 - D. Bodin, *Elemente naționale și influențe streine în revoluțiile din sud-estul Europei dela începutul secolului XIX*, în *RJR*, 15, 1945, 2, p. 138-148.
- Boicu 1975 - Leonid Boicu, *Geneza „chestiunii române” ca problemă internațională*, Iași, 1975.
- Boicu 2001 - Leonid Boicu, *Principatele Române în raporturile politice internaționale (1792-1821)*, Iași, 2001.
- Boicu et alii 1980 - L. Boicu, V. Cristian, Gh. Platon (coord.), *România în relațiile internaționale. 1699-1939*, Iași, 1980.
- Bulat 1928 - T. G. Bulat, *Un pamflet austriac din 1799 îndreptat contra francezilor*, în *RI*, XIV, 1928, nr. 46, p. 177-185.
- Bulat 1935a - T. G. Bulat, *Știri cu privire la luptele napoleoniene*, în *ArhBas*, 7, 1935, p. 12-16.

- Bulat 1935b - T. G. Bulat, *Știri secrete moldovenești privitoare la conflictul european din 1811-1812*, în *ArhBas*, 7, 1935, p. 181-195.
- Calistru 2003 - Doina Calistru, *Influența franceză în spațiul românesc. Modalități de receptare, forme de expresie*, în *Franța. Model cultural și politic*, Iași, 2003, p. 29-50.
- Camariano 1946 - Ariadna Camariano, *Spiritul revoluționar francez și Voltaire în limba greacă și română*, București, 1946.
- Cândea et alii 1966 - Virgil Cândea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, *Pagini din trecutul diplomației românești*, București, 1966.
- Cassi 1919 - Gallio Cassi, *Napoléon, L'Autriche et les nationalités*, în *REN*, I, 1919, p. 38-39.
- Cernovodeanu, Edroiu 2002 - Paul Cernovodeanu, Nicolae Edroiu (coord.), *Istoria românilor*, vol. VI, *România între Europa clasică și Europa luminilor (1711-1821)*, București, 2002.
- Ciobanu 1980a - Veniamin Ciobanu, *Relațiile politice româno-polone între 1699 și 1848*, București, 1980.
- Ciobanu 1980b - Veniamin Ciobanu, *Jurnal ieșean la sfârșit de veac (1775-1800)*, Iași, 1980.
- Ciobanu 1996 - Veniamin Ciobanu, *Imagini ale străinului în cronică din Moldova și Țara Românească (secolul XVIII)*, în *Identitate - alteritate în spațiul cultural românesc*, volum îngrijit de Al. Zub, Iași, 1996, p. 115-156.
- Ciubotaru, Ursu 1987 - Iuliu C. Ciubotaru, N. A. Ursu, *Un proiect românesc de republică din secolul XVIII*, în *AIIAI*, XXIX/I, 1987, p. 181-196.
- Cliveti 2006 - Gh. Cliveti, *Concertul european. Un experiment în relațiile internaționale din secolul XIX*, București, 2006.
- Corfus 1945 - Ilie Corfus, *Un vag ecou al războaielor lui Napoleon la mănăstirea Neamțului*, în *RIR*, XV, 1945, p. 220-223.
- Corfus 1966 - I. Corfus, *Cronica meșteșugarului Ioan Dobrescu (1802-1830)*, în *SAI*, VIII, 1966, p. 311-343.
- Cornea 1972 - Paul Cornea, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780-1840*, București, 1972.
- Densușianu 1929 - Ovid Densușianu-fiul, *Împăratul*, în *Cele Trei Crișuri*, X, 1929, p. 91-95.
- Dimitrescu f.a. - Marin Dimitrescu, *Politica lui Napoleon I față de Țările Române*, București, f.a.
- Djuvara 1995 - Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*, București, 1995.
- Djuvara 1999 - Neagu Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, București, 1999.
- Duțu 1966 - Al. Duțu, *Mișcarea iluministă moldoveană de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, în *ȘIRI*, XIX, 1966, 5, p. 911-928.
- Duțu 1972 - Alexandru Duțu, *Imaginea Franței în timpul campaniilor napoleoniene*, în Alexandru Duțu (coord.), *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, București, 1972, p. 137-155.
- Eliade 1982 - Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*, București, 1982.
- Emerit 1936 - Marcel Emerit, *L'enquête de Napoléon I-er sur les principautés roumaines*, în *RHSEE*, XIII, 1936, 4-6, p. 190-198.

Personalitatea lui Napoleon Bonaparte, războaiele napoleoniene și ecoul lor

- Gane f.a. - Constantin Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. II, București, f.a.
- Georgescu 1970 - Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans les Principautés Roumaines 1769-1830. Répertoire et textes inédits*, București, 1970.
- Ghika 2008 - Principele Dimitrie I. Ghika, *Franța și Principatele Dunărene (1789-1815)*, Iași, 2008.
- Guilleminot f.a. - *Mémoire de l'adjudant-commandant Guilleminot sur les observations qu'il a faite et les renseignements qu'il a recueilli pendant son voyage en Turquie*, Service historique de l'armée Terre, Château de Vincennes, fond *Turquie et Péninsule Illyrienne*, 1 M 1628/29.
- Hitchins 1998 - Keith Hitchins, *Români. 1774-1866*, București, 1998.
- Hurmuzaki 1885 - Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, supliment I, vol. II, 1781-1814. *Documente culese din Arhivele Ministeriului Afacerilor Străine din Paris de A. I. Odobescu*, București, 1885.
- Hurmuzaki 1912 - Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVI, 1603-1824. *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze publicate după copiile Academiei Române de Nerva Hodoș*, București, 1912.
- Hurmuzaki 1913 - Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVII, *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1825-1846) culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, publicate după copiile Academiei Române de Nerva Hodoș*, București, 1913.
- Hurmuzaki 1922 - Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. XIX, partea I, *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare austriece (1782-1797)*, București, 1922.
- Hurmuzaki 1938 - Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XIX, partea a II-a, *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare austriece (1798-1812) culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, publicate după copiile Academiei Române de Ion I. Nistor, Cernăuți*, 1938.
- Hurmuzaki 1940 - Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XX, *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare austriece (1812-1822), culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, publicate după copiile Academiei Române de Ion I. Nistor, Cernăuți*, 1940.
- Ionescu 1956 - Traian Ionescu, *Hatışeriful din 1802 și începutul luptei pentru asigurarea pieței interne a principatelor dunărene*, în *SAI*, 1956, 1, p. 37-78.
- Ioniță 2007 - Alexandrina Ioniță, *Carte franceză în Moldova până la 1859*, Iași, 2007.
- Iordăchescu 2003 - Lăcrămioara Iordăchescu, *Statutul reprezentanțelor diplomatice franceze în Principate, 1798-1859*, în *Franța. Model cultural și politic*, Iași, 2003, p. 195-213.
- Iorga 1906 - N. Iorga, *Contribuții la istoria învățământului în țară și în străinătate 1780-1830*, București, 1906.
- Iorga 1922 - N. Iorga, *Istoria presei românești*, București, 1922.

- Iorga 1924 - N. Iorga, *La pénétration des idées de l'Occident dans le Sud-Est de l'Europe au XVII-e et XVIII-e siècle*, în RHSEE, I, 1924, 4-6, p. 102-138.
- Iorga 1927a - N. Iorga, *Les voyageurs orientaux en France*, în RHSEE, IV, 1927, 4-6, p. 90-116.
- Iorga 1927b - N. Iorga, *Les voyageurs orientaux en France*, Paris, 1927.
- Iorga 1932 - N. Iorga, *Les Roumains et Napoléon I-er*, în RHSEE, IX, 1932, 4-6, p. 129-130.
- Iorga 1934 - N. Iorga, *Penseurs révolutionnaires roumains de 1804 à 1830*, în RHSEE, XI, 1934, 4-6, p. 86-114.
- Iorga 1944 - N. Iorga, *Histoire des Roumains*, vol. VIII, *Les révolutionnaires*, Bucarest, 1944.
- Jewsbury 2003 - George F. Jewsbury, *Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828. Studii asupra expansiunii imperiale*, Iași, 2003.
- Lebel 1955 - Germaine Lebel, *La France et les Principautés danubiennes (du XVI-e siècle à la chute de Napoléon I)*, Paris, 1955.
- Liu 1972 - Nicolae Liu, *Nicolae Bălcescu et la légende napoléonienne en Roumanie*, în RRH, XI, 1972, 4, p. 581-601.
- Liu 1984 - Nicolae Liu, *La Révolution de 1848 et les rapports intellectuels franco-roumains*, în RRH, XXIII, 1984, 2, p. 129-143.
- Mihordea 1970 - V. Mihordea, *Les lignes du développement de la diplomatie roumaine au XVIII-e siècle*, în RRH, IX, 1970, 1, p. 43-62.
- Muțiu 1970 - Maria Muțiu, *La participation des régiments de grade-frontières roumains de Transylvanie et de Banat aux campagnes contre Napoléon*, în RRH, IX, 1970, 2, p. 291-304.
- Nouzille 1999 - Jean Nouzille, *La diplomatie française et les Principautés au début du XIX-e siècle*, în RRH, XXXVIII, 1999, 1-4, p. 3-36.
- Oncescu 2007 - Iulian Oncescu, *România în politica orientală a Franței (1866-1878)*, Târgoviște, 2007.
- Opreșcu 1926 - George Opreșcu, *Țările Române văzute de artiști francezi (sec. XVIII și XIX)*, București, 1926.
- Oțetea 1932 - Andrei Oțetea, *Înființarea consulatelor franceze în țările românești*, în *Revista istorică*, XVIII, 1932, 10-12, p. 330-349.
- Pippidi 1971 - Andrei Pippidi, *Le Bas-Danube dans un projet diplomatique français au temps du premier empire*, în RHSEE, IX, 1971, 2, p. 275-279.
- Pippidi 1980 - Andrei Pippidi, *Hommes et idées du Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne*, București, 1980.
- Pippidi 1999-2000 - Andrei Pippidi, *Traductions et conspirations sur l'agitation révolutionnaire dans les Principautés Roumaines vers 1800*, în RHSEE, XXXVII (nos. 1-2)-XXVIII (nos. 1-2), 1999-2000, p. 111-121.
- Pippidi 2009 - Andrei Pippidi, *A propos de la politique napoléonienne à l'égard des Principautés Danubiennes*, în RHSEE, XLVII, 2009, 1-4, p. 323-326.
- Pirenne 1961 - J. Pirenne, *Histoire de l'Europe*, vol. III, Bruxelles, 1961.
- Platon 1981 - Alexandru-Florin Platon, *Imaginea Franței în Principatele Române: modalități de difuzare (secolele XVIII-XIX)*, în AIIAI, XVIII, 1981, p. 201-210.

- Platon 1996 - Gheorghe Platon, *La modification de la frontière de la Moldavie en 1812. Antécédents, impact et conséquences*, în RRH, XXXV, 1996, 1-2, p. 11-20.
- Popa 1982 - Mircea N. Popa, *Blocada continentală napoleoniană*, în RI, 35, 1982, 11, p. 1204-1223.
- Radu 1982 - Andrei Radu, *Cultura franceză la românii din Transilvania până la Unire*, Cluj-Napoca, 1982.
- Scurtu et alii 1994 - Ioan Scurtu, Dumitru Almaș, Armand Goșu, Ion Pavelescu, Gheorghe I. Ioniță, *Istoria Basarabiei de la începuturi până la 1994*, București, 1994.
- Soboul 1962 - A. Soboul, *Revoluția franceză*, București, 1962.
- Sorel 1929 - A. Sorel, *Revoluția franceză și Europa*, în *Cele Trei Crișuri*, X, 1929, p. 90-101.
- Spânu 2002 - Anda-Lucia Spânu, *Reprezentări grafice ale orașelor din România. Secolul al XIX-lea. Caracteristici*, în HU, X, 2002, 1-2, p. 95-110.
- Sturdza 1900 - D. A. Sturdza, *Acte și documente relative la Istoria Renascerii României*, vol. I, partea I, București, 1900.
- Șerban 1967 - Constantin Șerban, *Aspecte privind ecoul războaielor napoleoniene în Țările Române*, în SAI, 9, 1967, p. 293-306.
- Șipoș 2005 - Sorin Șipoș, *Imaginea celuilalt: un document francez privind spațiul românesc de la începutul secolului al XIX-lea*, în JSRI, 12, 2005, p. 41-48.
- Teodor 1980 - Pompiliu Teodor, *Romanian Political Enlightenment and Romanian Society*, Cluj-Napoca, 1980.
- Teodor 1984 - Pompiliu Teodor, *Interferențe iluministe europene*, Cluj-Napoca, 1984.
- Turliuc 2003 - Cătălin Turliuc, *Modelul național francez și receptarea lui în mediul românesc*, în Alexandru Zub, Dumitru Ivănescu (ed.), *Franța. Model cultural și politic*, Iași, 2003, p. 19-28.
- Vîrtosu 1947 - Emil Vîrtosu, *Napoleon Bonaparte și proiectul unei „Republici aristo-democraticești” în Moldova la 1802*, București, 1947.
- Vîrtosu 1965 - Emil Vîrtosu, *Napoleon Bonaparte și dorințele moldovenilor la 1807*, în StRI, 18, 1965, 2, p. 403-420.
- Vlad 1984 - Matei D. Vlad, *Statutul juridic al Țărilor Române în perioada 1600-1829*, în SAI, XLVII-XLVIII, 1984, p. 63-77.
- Zub 1994 - Al. Zub, *La sfârșit de ciclu. Despre impactul revoluției franceze*, Iași, 1994.

Cuvinte-cheie: Franța, boieri, memorii, broșuri, circulație, imagine, războaiele napoleoniene.

Keywords: France, boyars, memoirs, brochures, circulation, image, Napoleonic Wars.

LISTA ABREVIERILOR

AAC	- Acta Archaeologica Carpathica. Cracovia.
ABR	- Arbeitsberichte zur Bodendenkmalpflege in Brandenburg. Calau.
Acta	- Acta (Siculica). Muzeul Național Secuiesc. Sfântu Gheorghe.
ActaAA	- Acta Academiae Agriensis. Sectio Historiae. Eszterházy Károly Főiskola. Eger.
ActaArch	- Acta Archaeologica. Copenhagen.
ActaArchHung	- Acta Archaeologica. Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
ActaH	- Acta Hargitensia. Hargita Megye Múzeumainak Évkönyve. Miercurea Ciuc.
ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
ActaMP	- Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău. Zalău.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művész-történeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AIIA	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca).
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AIIGB	- Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca. Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca. Cluj-Napoca.
AIIN	- Anuarul Institutului de Istorie Națională. Cluj-Sibiu.
AISC	- Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj (Sibiu).
AJA	- American Journal of Archaeology. New York.
AK	- Archäologisches Korrespondenzblatt. Main.
Altertum	- Das Altertum. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Berlin.
Aluta	- Aluta (Studii și comunicări - Tanulmányok és Közlemények). Sfântu Gheorghe.
AM	- Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”. Iași.
AnB	- Analele Banatului (serie nouă). Muzeul Banatului. Timișoara.
Angustia	- Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
AnUBI	- Analele Universității din București - Istorie. Universitatea din București. București.
AnUCIPI	- Analele Universității „C. I. Parhon”, seria Științe Sociale. Istorie. Universitatea din București. București (din 1964 Analele Universității din București - Istorie).
Aquileia Nostra	- Aquileia Nostra. Bollettino dell'Associazione Nazionale per Aquileia. Milan & Aquileia.
ARCHEA	- Archéologie du cimetière chrétien. Actes du 2 colloque ARCHEA, Orléans 29 Septembre-1 ^{er} Octobre 1994.

	Supplément à la Revue Archéologique du Centre de la France 11. Tours: FÉRACF.
Antiquity	- Antiquity. A Quartely Review of World Archaeology. York.
AO	- Arhivele Olteniei. Craiova; serie nouă (Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova).
APA	- Acta Praehistorica et Archaeologica. Berlin.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Buletinul Muzeului Regional Alba Iulia/Anuarul Muzeului Național al Unirii. Alba Iulia.
ArchAustr	- Archaeologia Austriaca. Viena.
Archeologické rozhledy	- Archeologické rozhledy. Praga.
ArchHung	- Archaeologica Hungaria. Budapest.
ArchKözl	- Archaeologiai Közlemények. Pesten (1859-1899).
Argo	- Argo.
ArhBas	- Arhivele Basarabiei. Chișinău (1929-1938).
ArhSom	- Arhiva Someșană. Arhiva Someșană. Revistă istorico-culturală. Năsăud (1924-1940).
Astra Salvensis	- Astra Salvensis. Cercul Salva al ASTRA. Salva.
AT	- Ars Transilvaniae. Institutul de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca. Cluj-Napoca.
AUA	- Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. Alba Iulia.
AV	- Arheološki vestnik. Ljubljana.
AVSL	- Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Sibiu.
BAHC	- Bibliotheca Archaeologica et Historica Corvinensis. Hunedoara.
Banatica	- Banatica. Muzeul de Istorie al Județului Caraș-Severin. Reșița.
BA	- Biblioteca de arheologie. Muzeul Național de Istorie a României. București.
BAR	- British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
BB	- Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BCȘS	- Buletinul Cercurilor Științifice Studențești. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. Alba Iulia.
BerRGK	- Berichte der Römisch-Germanischen Kommission. Roman-Germanic Commission. Frankfurt am Main.
BHAUT	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis. Timișoara.
BHAB	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timișoara. Timișoara.
BIAUL	- Bulletin of the Institute of Archaeology. University of London.
Biserica și Școala	- Biserica și Școala - Foaie Bisericească-scolastică, literară și economică. Arad (1877-1948).
BM	- Bibliotheca Marmatia. Baia Mare.
BMA	- Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii. Alba Iulia.
BMS	- Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica”. Sebeș.
Brukenthal	- Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.

Lista abrevierilor

BS	- Bibliotheca Septemcastrensis. Sibiu.
BTh	- Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
BUFM	- Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas.
Bună Vestire	- Bună Vestire. Organ de zidire creștină. Roma.
BV	- Bayerische Vorgeschichtsblätter. Kommission für bayerische Landesgeschichte.
CAANT	- Cercetări arheologice în aria nord-tracă. Institutul Român de Tracologie. București.
CAn	- Current Anthropology. Chicago.
Carpica	- Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”. Bacău.
CCA	- Cronica cercetărilor arheologice. București.
CCDJ/CCBD	- Cultură și civilizație la Dunărea de Jos/Culture et civilisation au Bas Danube. Muzeul Dunării de Jos. Călărași.
CCRPM	- Cercetări de conservare și restaurare a patrimoniului muzeal. București.
Cele Trei Crișuri	- Cele Trei Crișuri. Fundația Cele Trei Crișuri. Oradea (1920-1944).
Chronica Valachica	- Chronica Valachica. Vezi Scripta Valachica.
Chronos	- Chronos. Revistă de istorie. Despărțământul ASTRA „Mihail Kogălniceanu” Iași. Iași.
Civilisations	- Civilisations. Revue international d'anthropologie et de sciences humaines. Institut de Sociologie de l'Université libre de Bruxelles. Bruxelles.
CLL	- Cercetări de limbă și literatură. Oradea.
CN	- Cercetări numismatice. Muzeul Național de Istorie a României. București.
CommArchHung	- Communicationes Archaeologicae Hungariae, Magyar Némzeti Múzeum. Budapest.
Corviniana	- Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
Crisia	- Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
CSSZMÉ	- Csíki Székely Múzeum Évkönyve. Muzeul Secuiesc al Ciucului. Miercurea Ciuc.
Cultura creștină	- Cultura creștină. Publicație apărută sub egida Mitropoliei Române Unite cu Roma Greco-Catolică și a Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Departamentul Blaj. Blaj.
Cultura poporului Dacia	- Cultura poporului. Cluj, București (1921-1930).
	- Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. București.
Danubius	- Danubius. Muzeul de Istorie Galați. Galați.
DavarLogos	- Davar Logos. Revista biblico-teologică de la Facultad de Teología de la Universidad Adventista del Plata.
DocMis	- Documenta Missionaria. Documenta Missionaria Hungariam et regionem sub ditone turcica existentem spectantia. Szegedi Hittudományi Főiskola. Szeged.

DolgCluj	- Dolgozatok az Erdély Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtarából. Kolosvár (Cluj).
DolgSzeged	- Dolgozatok. A. M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből. Szeged.
Drobeta	- Drobeta. Muzeul Regiunii Porților de Fier. Drobeta Turnu-Severin.
EcHR	- The Economic History Review. Economic History Society (UK).
EHR	- The English Historical Review. University of Oxford. Oxford (UK).
EJA	- European Journal of Archaeology.
EphNap	- Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei. Cluj-Napoca.
Eurasia Antiqua	- Eurasia Antiqua. Zeitschrift für Archäologie Eurasiens. Mainz am Rhein.
Familia Română	- Familia Română. Baia Mare.
FI	- File de istorie. Muzeul de Istorie Bistrița. Bistrița.
Flacăra sacră	- Flacăra sacră. Organ pentru propagarea creațiunii umane în România. București (1934-1942).
FoliaArch	- Folia Archaeologica. Magyar Történeti Múzeum. Budapest.
Germania	- Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission. Frankfurt am Main.
Glasul monahilor	- Glasul monahilor. București (1924-1946).
Hermannstädter Zeitung	- Hermannstädter Zeitung. Sibiu.
Hesperia	- Hesperia. American School of Classical Studies at Athens. Cambridge.
HistTeacher	- The History Teacher. Society for History Education; University of Notre Dame. History Teachers' Association. USA.
HJ	- The Historical Journal. Cambridge University. Cambridge (UK).
HU	- Historia Urbana. Institutul de Cercetări Socio-Umane. Sibiu.
IPSR	- International Political Science Review. Columbia University, USA & Australian National University.
IS	- International Security. Belfer Center for Science and International Affairs. Harvard University. Cambridge (Massachusetts).
InvArchRoumanie	- Inventaria Archaeologica Roumanie. București.
InvArchRumänien	- Inventaria Archeologica Rumänien. București.
IPH	- Inventarta Praehistorica Hungariae. Budapest.
Istros	- Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
JAA	- Journal of Anthropological Archaeology.
Jahresbericht	- Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt am Main. Frankfurt am Main.
JAMÉ	- A Nyiregyházi Jónás András Múzeum Évkönyve. Nyíregyháza.
JAR	- Journal of Archaeological Research. New York.
JAS	- Journal of Archaeological Science. Academic Press. United States.
J. Biogeogr.	- Journal of Biogeography. London.

Lista abrevierilor

JCH	- Journal of Contemporary History. Sage Publications, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC.
JFA	- Journal of Field Archaeology. Boston University.
JMH	- The Journal of Modern History. University of Chicago. Chicago.
JOML	- Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines für Landeskunde. Linz.
JPS	- The Journal of Peasant Studies. Critical Perspectives on Rural Politics and Development.
JRGZM	- Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz. Mainz.
JRS	- The Journal of Roman Studies. London.
JSRI	- Journal of the Study of Religious & Ideologies. Societatea Academică de Cercetare a Religiiilor și Ideologiilor. Cluj-Napoca.
JWP	- Journal of World Prehistory. New York.
KVSL	- Korrespondenzblatt des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt [Sibiu].
Laborativ Arkeologi	- Laborativ Arkeologi. Institutionen för arkeologi och antikens kultur. Stockholms universitet. Stockholm.
Latomus	- Latomus. Revue d'études latines. Bruxelles.
Litua	- Litua. Muzeul Județean „Alexandru Ștefulescu” Gorj. Târgu-Jiu.
LȘ	- Lucrări științifice. Institutul de Învățământ Superior Oradea.
Magyar városok	- Magyar városok és vármegyék monográfiája. Budapest.
MAGW	- Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. Wien (1912-1941).
Man	- Man. Man. Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.
Marmatia	- Marmatia. Muzeul Județean Maramureș. Baia Mare.
MCA	- Materiale și cercetări arheologice. București.
Mecklenburgische	- Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde.
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
MittAnthrGesWien	- Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Hrsg. von der Anthropologischen Gesellschaft in Wien.
Mitteilungen	- Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museums. Sibiu.
ΜΩΜΟΣ	- ΜΩΜΟΣ. Őskoros Kutatók Összejövetelének konferenciakötete.
MonHistBp	- “Est tu scholaris” Ünnepi tanulmányok Kubinyi András 75. születésnapjára. Monumenta Historica Budapestinensia. Budapesti Történeti Múzeum. Budapest.
MT	- Magyar Törvénytár, Corpus Juris Hungarici. Budapest [Ungarische Gesetze].
MTCN	- Magyarország tiszti cím- és névtára. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
NAFD	- Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen.
Nature	- Nature. London.

- OH VI** - Opuscula Hungarica VI. Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest.
- OJA** - Oxford Journal of Archaeology, Blackwell Publishing Inc. United Kingdom.
- Ősrégészeti levelek** - Ősrégészeti levelek. Prehistoric newsletter. Budapest.
- PA** - Patrimonium Apulense. Alba Iulia.
- PamArch** - Památky archeologické. Praga.
- PAS** - Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Berlin.
- PBF** - Prähistorische Bronzefunde. München.
- Peuce** - Peuce. Studii și comunicări de istorie veche, arheologie și numismatică. Tulcea.
- Potaissa** - Potaissa. Studii și comunicări. Turda.
- PPS** - Proceedings of the Prehistoric Society. Cambridge-London.
- Programm Mühlbach** - Programm des evaghelischen Untergymnasium in Mühlbach und der damit verbundenen Lehranstalten. Mühlbach (Sebeș).
- PZ** - Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft fuer Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
- QR** - Quaternary Research. University of Washington.
- QSR** - Quaternary Science Reviews. The International Multidisciplinary Research and Review Journal.
- RA** - Revista Arhivelor. București.
- Rațiunea** - Rațiunea. Organ al „Asociației științifice de educație pozitivă” București. București (1911-1914).
- RB** - Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
- RC** - Revista Catolică. București (1912-1916).
- Realitatea ilustrată** - Realitatea ilustrată. Cluj, București (1927-1946).
- REN** - Revue des études napoléoniennes. Paris, France: Libraries Felix Alcan (1912-1924).
- Renașterea** - Renașterea. Organul oficial al Eparhiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului, Geoagiului și Clujului. Cluj.
- Revista din Iași** - Revista din Iași. Iași.
- Revista istorică** - Revista istorică: dări de seamă, documente și notițe. București (1915-1943).
- RHSEE** - Revue historique du sud-est européen. Institut d’Histoire Universelle „N. Iorga”. București (1925-1941).
- RHMC** - Revue d’histoire moderne et contemporaine. Berlin. Paris.
- RI** - Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). București.
- RIR** - Revista istorică română. Institutul de Istorie Națională - Universitatea București. București (1931-1947).
- RM** - Revista muzeelor. București.
- RREI** - Revue Roumaine d’Etudes Internationales. București.
- RRH** - Revue roumaine d’histoire. București.
- RRHA** - Revue Roumaine d’Histoire de l’Art, série Beaux-Arts. Academia Română. București
- Sargetia** - Sargetia. Buletinul Muzeului Județului Hunedoara (Acta Musei Devensis). Deva.
- SAA** - Studia Antiqua et Archaeologica. Institutul de Arheologie Iași. Iași.

Lista abrevierilor

SAI	- Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice din România. București.
SCIA	- Studii și Cercetări de Istoria Artei. Seria Artă Plastică. București.
SCICPR	- Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România. Sibiu.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istoria veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SCIM	- Studii și cercetări de istorie medie. București.
SCN	- Studii și cercetări de numismatică. Institutul de Arheologie București.
Scripta Valachica	- Scripta Valachica. Studii și materiale de istorie și istorie a culturii. Târgoviște.
SDT	- Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt. Sibiu.
Societatea de mâine	- Societatea de mâine. Revistă săptămânală pentru probleme sociale și economice. Cluj (1924-1945).
SMIM	- Studii și Materiale de Istorie Medie. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”. București.
Social Forces	- Social Forces. Department of Sociology at the University of North Carolina.
SSK	- Studien zur Siebenbürgischen Kunstgeschichte, Köln. Wien.
Starinar	- Starinar, Treća Serija. Arheološki Institut. Beograd.
StComCaransebeș	- Studii și comunicări. Muzeul Județean de Etnografie și Istorie Locală. Caransebeș.
StComSibiu	- Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
StComSM	- Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare. Satu Mare.
StRI	Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică)
StudArch	- A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica. Szeged.
Studia	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia. Series Geologia-Geografia. Cluj-Napoca.
SUCH	- Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu. Sibiu.
SympThrac	- Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
SzMMÉ	- A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve. Szolnok.
Terra Sebus	- Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica”. Sebeș.
Thraco-Dacica	- Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
Tibiscum	- Tibiscum. Studii și Comunicări de Etnografie și Istorie. Muzeul Regimentului Grăniceresc din Caransebeș. Caransebeș.
Tisicum	- Tisicum. A Jasz-Nagykun-Szolnok megyei muzeumok evkonye. Szolnok.
TR	- Transylvanian Review. Centrul de Studii Transilvane. Cluj-Napoca.
Trans.AmPhilos.Soc.	- Transactions of the American Philosophical Society. Philadelphia.

Transilvania	- Transilvania. Foaia Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Brașov.
Tribuna	- Tribuna. Arad (1911-1912).
Történelmi Szemle	- Történelmi Szemle. Magyar Tudományos Akadémia. Történettudományi intézet. Budapest.
TT	- Történelmi Tár. Magyar Történelmi Társulat. Budapest.
Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
Țara Bârsei	- Țara Bârsei. Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov. Brașov.
Ungarische Jahrbücher	- Ungarische Jahrbücher. Berlin.
Unirea poporului	- Unirea poporului. Blaj (1919-1948).
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
VAH	- Varia Archaeologica Hungarica. Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete. Budapest.
Vjesnik	- Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu. Zagreb.
VKT	- Várak. Kastélyok, Templomok. Történelmi és örökségturisztikai online magazin.
WorldArch	- World Archaeology. London.
WPZ	- Wiener Prähistorische Zeitschrift. Selbstverlag der Wiener Prähistorischen Gesellschaft. Wien.
Zalai Múzeum	- Zalai Múzeum. Zalaegerszeg.
Zborník SNM	- Zborník Slovenského Národného Múzea. Bratislava.
ZfA	- Zeitschrift für Archäologie. Berlin.
ZfSL	- Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. Gundelsheim.
Ziridava	- Ziridava. Studia Archaeologica. Muzeul Județean. Arad.